

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Abdulkadir ÇEKİN*

Öz

Bu araştırma, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın bağımsız değişkenleri; cinsiyet, mezun olunan okul, doğum yeri, memleketin bulunduğu coğrafi bölge, yaşamlarında daha uzun zaman geçirdikleri yerleşim birimi, annenin ve babanın öğrenim durumu, babanın mesleği, ailenin aylık ortalama geliri ve kardeş sayısıdır. Araştırmanın örneklemini; 2012-2013 eğitim-öğretim yılı güz yarıyılında Ankara ve Kastamonu Üniversitesi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümünde öğrenim gören 226 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Genel tarama modelinde yürütülen araştırmada veri toplama aracı olarak "California Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği" kullanılmıştır. 51 maddeden oluşan beşli likert tipindeki ölçeğin güvenirlik değeri (Cronbach Alpha) 0.88'dir. Yapılan çalışma sonucunda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerilerinin; doğum yeri, memleketin bulunduğu coğrafi bölge, annenin ve babanın öğrenim durumu, babanın mesleği ve ailenin aylık ortalama geliri değişkenlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Din, din eğitimi, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretimi, öğretmen, eleştirel düşünme

The Examination of Critical Thinking Skills of Religious Culture and Ethics Teacher Candidates In Terms of Some Variables

Abstract

The purpose of this study is to investigate the critical thinking skills of religious culture and ethics teacher candidates in terms of some variables. The independent variables of the study are gender, high school graduation, birth place, geographical region coming from, settlement unit staying more, educational level of parents, father's profession, family's average income and brother number. The sample of the study is 226 teacher candidates in the fall semester of the academic year of 2012-2013 in Ankara ve Kastamonu University, religion culture and ethics teaching department. General scanning method was used in this research; the data has been obtained by "Measurement of California Critical Thinking Skills". The scale is a lykert-type scale, has 51 items. The value of the overall reliability of measurement instrument (Cronbach Alpha) is 0.88. As a result of this study, it was found that, critical thinking skills of religion culture and ethics teacher candidates are differed with regard to birth place, geographical region coming from, education level of parents, father's profession and family's average income.

Keywords: Religion, religious education, religion culture and ethics teaching, teacher, critical thinking

* Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, acekin@kastamonu.edu.tr.

1. Giriş

Bireyin yaşantısında kasıtlı olarak istendik davranış meydana getirme süreci olarak tanımlanan eğitim¹, ferdin yaşamını dengeli ve verimli bir şekilde sürdürebilmesini, içinde yaşadığı topluma yapıcı ve yaratıcı bir üye olarak katkıda bulunabilmesini sağlayacak bir araçtır². Bireylerin topluma katılım süreçlerinde eğitim kurumlarında karşılaştıkları bilgileri anlama ve kavrama yeteneklerinin gelişmiş olması son derece önemlidir.

Geleneksel eğitim anlayışında çoğunlukla öğrencilerin yaratıcı düşünme ve problem çözme gibi çok yönlü yeteneklerini geliştirmeyen tek yönlü bir bilgi akışı mevcuttur. Bu süreçte öğrenen birey, aldığı bilgiyi anlamlandırma yeteneğini kazanmadığı için dağarcığındaki bilgiyi nasıl kullanacağını da bilememektedir.³ Çağımızda, insanların elde ettikleri bilgileri kullanabilmesi ve kendi anlam dünyasında doğru yapılandırabilmesi, doğru bir şekilde düşünmesiyle mümkündür. Bu sebeple bireylerin çok yönlü düşünebilmeyi öğrenmesi büyük önem taşımaktadır.⁴

Düşünmek insanoğlunun doğuştan sahip olduğu en temel beceridir. İnsanın en büyük başarısı, kendinde bulunan bu beceriyi tanıması ve kullanmayı öğrenmesidir. Karşılaşılan bir engeli aşmak, sorunları çözmek için insanlar düşünmeye başvurur, düşünmeye çalışır, düşünmeyi denerler.⁵ Düşünme, Eflatun ve Aristo döneminden başlayarak günümüze kadar pek çok bilgin ve bilim adamı tarafından tanımlanmış, ancak üzerinde tam bir uzlaşma sağlanamamıştır.⁶ Düşünme tanımlarından bazıları şu şekildedir. Düşünme, duyum, izlenim ve tasarımlardan ayrı olarak aklın bağımsız ve kendine özgü durumu, karşılaştırmalar yapma, ayırma, birleştirme, bağlantıları ve biçimleri kavrama yetisidir. Düşünmek ise; bir sonuca varmak amacıyla,

¹ Selahattin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, Yelkentep Yay., Ankara, 1997, s. 17.

² Fatma Varış, *Eğitimde Program Geliştirme*, Alkım Yay., Ankara, 1996, s. 57.

³ Yüksel Özden, *Öğrenme ve Öğretme*, Pegema Yay., Ankara, 2000, s. 87.

⁴ Ahmet Uysal, *Sosyal Bilimler Öğretim Yöntemlerinin Eleştireli Düşünme Gücünün Geliştirilmesindeki Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1998.

⁵ Özcan Köknel, *Akıl ile Düşünce Gücü*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 366.

⁶ Nuriye Semerci, *Kritik Düşünmenin Mikro Öğretim Dersinde Eleştireli Becerisini Geliştirmeye Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 1999.

bilgileri incelemek, karşılaştırmak, aradaki ilgilerden yararlanarak düşünce üretmek, zihni yetiler oluşturmak, muhakeme etmek olarak tanımlanabilir.⁷ Düşünme lisan olarak kullanıldığında bireyin zamanda, mekânda var olan ya da her ikisinde de var olmayan yer, kişi ve olaylar hakkında kendi kendisiyle konuşmasını ve bunlara tepkide bulunmasını sağlar. Bu tepkide bulunma davranışı düşünme olarak adlandırılabilir.⁸ Düşünme, insan çabasını belli bir amaca ya da sonuca yönlendirir. Kavramların oluşmasında ve gelişmesinde, her gelişen kavramın birey için anlam kazanmasında rol oynar. Düşünme, hem bireylerin, hem toplumların güvenilir ve sürekli bir yasayış biçimine kavuşmaları için gerekli ortamı hazırlar ve bu ortamın sürekliliğini sağlar.⁹

Bugün çağdaş dünyadaki hızlı değişim, bireylerin kişisel niteliklerinin yükseltilmesini ve düşünme becerilerini geliştirmesini zorunluluk haline getirmiştir. Bu nedenle hem okulda, hem de günlük yaşamda eleştirel ve doğru düşünme becerilerine yaşam boyu gereksinim duyulmaktadır.¹⁰

Eleştirel kelimesi değerlendirme, yargılama, ayırt etme anlamlarını ifade eden Yunanca "kritikos" teriminden türetilmiştir. Eleştirme, bir şeyi iyi ya da kötü yanlarıyla değerlendirme anlamına gelmektedir.¹¹

Çağımızda eleştirel düşünmeye ilişkin ilk ciddi çalışmalar 1960'larda başlamıştır. Bu çalışmalar genellikle yazılı anlatımların yargılanarak değerlendirilmesine yöneliktir.¹² Eleştirel düşünme bir entelektüel gelişim aracı olarak ilk defa 1970'li yıllarda Perry tarafından ortaya konmuş, daha sonra Paul ve arkadaşları tarafından 1980'li yıllarda modelleştirilmiştir.¹³

⁷ *Türkçe Sözlük*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993, s. 424.

⁸ Alev Arık, *Yaratıcılık*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 21.

⁹ Osman Kazancı, *Lise Programlarının Eleştirel Düşünme Gücünün Gelişmesindeki Rolü*, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1979, s. 3-4.

¹⁰ Orhan Akınoğlu, *Eleştirel Düşünme Becerilerini Temel Alan Fen Bilgisi Öğretiminin Öğrenme Ürünlerine Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001, s. 15.

¹¹ Hülya Kaya, *Üniversite Öğrencilerinde Eleştirel Akıl Yürütme Gücü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1997, s. 8.

¹² Akınoğlu, *Eleştirel Düşünme Becerilerini Temel Alan Fen Bilgisi Öğretiminin Öğrenme Ürünlerine Etkisi*, s. 18.

¹³ Özden, *Öğrenme ve Öğretme*, s. 115.

1962 yılında Robert Ennis eleştirel düşünmeyi ilk kez tanımlamıştır. Ennis'e göre eleştirel düşünme; anlatımın anlamını bulmak, onun kabul ya da reddedilmesine karar vermektir.¹⁴ Eleştirel düşünme; bilgi edinme sürecinde, irdeleyebilmeyi, çok yönlü sorgulayabilmeyi gerektiren düşünme süreçlerini etkili, tarafsız ve disiplinli bir şekilde uygulayabilmeyi, yeni durum ve ürünleri, kriterlere dayalı değerlendirmeyi ve geliştirmeyi içeren zihinsel ve duyuşsal bir süreçtir.¹⁵ Cüceloğlu, eleştirel düşünmeyi "kendi düşünme süreçlerimizin bilincinde olarak, başkalarının düşünme süreçlerini göz önünde tutarak, öğrendiklerimizi uygulayarak, kendimizi ve çevremizde yer alan olayları anlayabilmeyi amaç edinen aktif ve organize bilişsel süreç" olarak tanımlamaktadır.¹⁶ Yıldırım ise, ölçülü bir kuşkuçuluk içinde ilgi konusu bir görüş, bir sav, bir açıklama veya değer yargısını, bir davranış, bir durum, bir yapıt veya oluşumu kendine özgü ölçütlere başvurarak, doğruluk ya da geçerlik yönünden nesnel ve ussal bir yaklaşımla irdeleme etkinliği olarak tanımlamaktadır.¹⁷

Shoemaker (1993) ve Brookfield (1991) eleştirel düşünmenin öğelerini şu şekilde sıralamıştır; (1) Düşüncelerin, inançların altında yatan varsayımları belirlemek ve bu varsayımları hangi ölçüde geçerli, doğru olacağını değerlendirmek. (2) Bağlamın önemini kabul etmek.¹⁸ (3) Alternatifleri düşünmeye ve incelenmeye gayret göstermek.¹⁹

Demirel'e göre eleştirel düşünme, bilgiyi etkili bir şekilde kazanma, değerlendirme ve kullanabilme yetenek ve eğilimine dayanır. Eleştirel düşünce her yaştaki insana öğretilebilecek yaşamları iç içe geçmiş becerilerden oluşmaktadır. Eleştirel düşünmenin beş temel boyutu bulunmaktadır: (1) Tutarlılık: Eleştirel düşünen birey, düşüncedeki çelişkileri fark etmeli, bunları ortadan kaldırabilmelidir. (2) Birleştirme:

¹⁴ Osman Kazancı, *Eğitimde Eleştirel Düşünme ve Öğretimi*, Kazancı Hukuk Yayınları, Ankara, 1989, s. 39.

¹⁵ Akınoğlu, *Eleştirel Düşünme Becerilerini Temel Alan Fen Bilgisi Öğretiminin Öğrenme Ürünlerine Etkisi*, s. 20.

¹⁶ Doğan Cüceloğlu, *İyi Düşün Doğru Karar Ver*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 255.

¹⁷ Cemal Yıldırım, "Eleştirel Düşünme", *Bilim ve Ütopya Dergisi*, Kasım Sayısı, 1996, s. 19.

¹⁸ Eleştirel düşünen biri, insan etkinliklerinin ve düşüncelerinin belli bir bağlamda temelleneceğinin farkındadır. Düşüncelerimiz ve eylemlerimiz, kültürel ve tarihsel anın içinde gizlenmiştir.

¹⁹ Nükhet Çıkrıkçı Demirtaşlı, "Eleştirel Düşünme: Bir Ölçme Aracı ve Bir Araştırma", 3. *Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*, Çukurova Üniversitesi, 1996, s. 566.

Eleştirel düşünen birey, düşüncenin, bütün boyutları arasındaki ilişkiyi kurabilmelidir. (3) Uygulanabilme: Eleştirel düşünen birey, düşüncelerini, bir model üzerinde uygulayabilmelidir. (4) Yeterlilik: Eleştirel düşünen birey, deneyimlerini ve ulaştığı sonuçları gerçekçi bir temele dayandırabilmelidir. (5) İletişim Kurabilme: Eleştirel düşünen birey, düşünceleri arasındaki ilişkiyi, etkili bir iletişimle, anlaşılır bir biçimde paylaşılabilmelidir.²⁰

Geçmişten günümüze eğitim-öğretimle ilgili olarak birçok kuram, strateji ve yöntem geliştirilmesine rağmen, bunların hiçbiri öğretmenin eğitim-öğretimdeki önemini ortadan kaldırmamıştır. Halen öğretmen eğitimindeki en önemli unsurlardan biridir. Öğretmen, etkili öğretim yapabilmek için öğrencilerin bireysel farklılıklarını tanımalı, onların entelektüel, sosyal ve kişisel gelişimlerini destekleyecek etkinlikleri düzenlemeli ve gerekli ortamı sağlamalıdır.²¹ Öğretmenin eğitim-öğretim yeterliklerinin yanı sıra eleştirel düşünebilmesi, farklı öğrenme yaklaşımlarına sahip olması ve değişik öğrenme stillerinin önemini kavramış olması ve bunların yetiştirdiği öğrencilerin öğrenme düzeylerini etkileyebileceğini bilmesi son derece önemlidir. Yapılan birçok araştırmada eleştirel düşünme ve farklı öğrenme yaklaşımlarının öğrencilerin öğrenme stillerine uygun yürütülmesi halinde öğrenci başarısının yükseldiği görülmüştür.²²

Bu araştırma; din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerilerini incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünebilme düzeyi nasıldır?

2. Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerilerinde cinsiyet, mezun olunan okul, doğum yeri, memleketin bulunduğu coğrafi bölge, yaşamlarında daha uzun zaman geçirdikleri yerleşim birimi, annenin ve babanın öğrenim durumu,

²⁰ Özcan Demirel, *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, PegemA Yayıncılık, Ankara, 1999, s. 214.

²¹ MEB, *Öğretmen Yeterlikleri*, MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2002, s. 16.

²² Nimet Torun, *Fen ve Teknoloji Öğretmenlerinin Eleştirel Düşünme Eğilimleri ile Duyusal Zekâ Düzeyleri Arasındaki İlişki*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2011, s. 1.

babanın mesleği, ailenin aylık ortalama geliri ve kardeş sayısı farklılık oluşturan faktörler midir?

2. Materyal ve Yöntem

Örnekleme

Araştırmanın örneklemini, 2012-2013 eğitim-öğretim yılı güz yarıyılında Ankara ve Kastamonu Üniversitesi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümünde öğrenim gören 226 öğretmen adayı oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu ile California Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formunda din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının; cinsiyet, mezun olunan okul, doğum yeri, memleketin bulunduğu coğrafi bölge, yaşamlarında daha uzun zaman geçirdikleri yerleşim birimi, annenin ve babanın öğrenim durumu, babanın mesleği, ailenin aylık ortalama geliri ve kardeş sayılarına ilişkin 10 soru yer almaktadır.

California Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği: Araştırmada öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerilerini incelemek amacıyla California Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği kullanılmıştır. Doğan Kökdemir'in 2003 yılında yaptığı Türkçeye uyarlama çalışma sonucunda 51 maddeye indirgenen California Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği, 5'li likert tipi bir ölçme aracıdır ve analitiklik, açık fikirlilik, meraklılık, kendine güven, doğruyu arama, sistematiklik gibi alt boyutlardan oluşmaktadır. Ölçeğin toplam iç tutarlılık katsayısı .88'dir.

Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan verilerin çözümlenmesinde aritmetik ortalamaları (X) hesaplanmıştır. Verilerin bağımsız değişkenler açısından karşılaştırılması amacıyla t-testi ve tek yönlü varyans analizi teknikleri kullanılmıştır. Verilerin anlamlılık değeri $p < .05$ olarak kabul edilmiştir. Ölçek maddelerinin puanlarının değerlendirilmesinde Tablo 1'deki puan sınırları dikkate alınmıştır.

Tablo 1: Beşli Dereceleme Ölçeği Puan Sınırları

Benlik Tasarımı Derecesi	Puan	Puan Sınırı
Hiç Katılmıyorum	1	1,00-1,80
Çok Az Katılıyorum	2	1,81-2,60
Kısmen Katılıyorum	3	2,61-3,40
Büyük Ölçüde Katılıyorum	4	3,41-4,20
Tamamen Katılıyorum	5	4,21-5,00

3. Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerileri ile ilgili betimsel ve bağımsız değişkenlerin farklılaşma durumlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Betimsel Bulgular

Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerileri ile ilgili betimsel sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Becerilerine İlişkin Betimsel Bulgular

N	Minimum	Maksimum	Ortalama (X)	Ss
226	2.83	5.00	4.12	.530

Tablo 2'deki bulgulara göre 226 din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adayının ölçek maddelerine vermiş oldukları cevapların puansal değerleri 2.83 ile 5.00 puan aralığında değişmektedir. Genel olarak öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerisi düzeyi 4.12'dir ve standart sapma değeri ise .530'dur.

3.2. Bağımsız Değişkenlere İlişkin Bulgular

Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerilerinde; cinsiyet, mezun olunan okul, doğum yeri, memleketin bulunduğu coğrafi bölge, yaşamlarında daha uzun zaman geçirdikleri yerleşim birimi, annenin ve babanın öğrenim durumu, babanın mesleği, ailenin aylık ortalama geliri ve kardeş sayısı bağımsız

değişkenlerinin farklılaşma durumları ile ilgili bulgular aşağıdaki tablolarda sırasıyla gösterilmiştir.

Tablo 3: Eleştirel Düşünme Becerisinin Cinsiyete Göre Farklılaşması

Cinsiyet	N	X	S	t	P
Erkek	112	4,15	,516	,741	,460
Bayan	114	4,09	,545		

Erkek öğretmen adaylarının eleştirel düşünme beceri düzeyi (4,15), bayan öğretmen adaylarından (4,09) daha yüksek olmakla birlikte, eleştirel düşünme becerisinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir. ($p>.05$)

Tablo 4: Eleştirel Düşünme Becerisinin Mezuniyete Göre Farklılaşması

Mezuniyet	N	X	Ss
1 İmam Hatip Lisesi	56	4,12	,585
2 Düz Lise	80	4,08	,576
3 Anadolu Lisesi	80	4,17	,455
4 Diğer	10	4,02	,384
Toplam	226	4,12	,530
Tek Yönlü ANOVA F= 1,040 p= .395 p>.05			

Öğrenim durumu açısından anadolu lisesi mezunu öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerisi ortalama puanının (4,17) diğer eğitim kurumlarından mezun olan öğretmen adayları puanları arasında en yüksek olmasına karşın, bütün gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma ortaya çıkmamıştır. ($p>.05$)

Tablo 5: Eleştirel Düşünme Becerisinin Doğum Yerine Göre Farklılaşması

Doğum Yeri	N	X	Ss
1 Köy	34	3,85	,587
2 İlçe	34	4,25	,516
3 Şehir	124	4,14	,496
4 Büyükşehir	34	4,17	,540
Toplam	226	4,12	,530
Tek Yönlü ANOVA F= 4,058 p= .008 p<.05			
Post hoc (LSD) analizine göre birinci ile ikinci ve üçüncü gruplar farklılaşmaktadır.			

Öğretmen adaylarının doğum yerlerine ilişkin bulgular incelendiğinde, köyde doğmuş olan öğretmen adayları (3,85) ile ilçede (4,25) ve şehirde (4,14) doğmuş olan öğretmen adayları arasında anlamlı bir farklılaşma görülmüştür. ($p<.05$) Buna göre köyde doğan öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerisinin, ilçede ve şehirde doğmuş olan öğretmen adaylarına göre anlamlı düzeyde düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 6: Eleştirel Düşünme Becerisinin Memleketin Bulunduğu Coğrafi Bölgeye Göre Farklılaşması

Memleketin Bulunduğu Coğrafi Bölgeye	N	X	Ss
1 Marmara Bölgesi	16	4,11	,633
2 Ege Bölgesi	28	4,20	,540
3 Akdeniz Bölgesi	24	4,20	,429
4 İç Anadolu Bölgesi	58	4,22	,480
5 Karadeniz Bölgesi	72	4,15	,464
6 Doğu Anadolu Bölgesi	14	3,86	,708
7 Güneydoğu Anadolu Bölgesi	14	3,57	,568
Toplam	226	4,12	,530
Tek Yönlü ANOVA F= 3,891 p= .001 p<.05			
Post hoc (LSD) analizine göre yedinci ile diğer gruplar farklılaşmaktadır.			

Öğretmen adaylarının memleketlerinin bulunduğu coğrafi bölgeye ilişkin bulgular incelendiğinde de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde doğmuş olan öğretmen adayları (3,57) ile diğer bölgelerde doğan öğretmen adayları arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir. ($p < .05$) Buna göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde doğan öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerisinin, diğer bölgelerde doğmuş olan öğretmen adaylarına göre anlamlı düzeyde düşük olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 7: Eleştirel Düşünme Becerisinin Yaşamlarında Daha Uzun Zaman Geçirdikleri Yerleşim Birimine Göre Farklılaşması

Yaşamlarında daha uzun zaman geçirdikleri yerleşim birimi		N	X	Ss
1	Köy	50	4,01	,525
2	İlçe	36	4,03	,522
3	Şehir	100	4,18	,524
4	Büyükşehir	40	4,20	,546
Toplam		226	4,12	,530
Tek Yönlü ANOVA F= 1,693 p= .169 p>.05				

Araştırmada yaşamlarının çoğunu büyük şehirde geçirmiş olan öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerisinin (4,20), diğer yerleşim birimlerinde geçirmiş olan öğretmen adaylarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ancak ulaşılan bu bulgu anlamlı bir farklılaşma değildir. ($p > .05$)

Tablo 8: Eleştirel Düşünme Becerisinin Annenin Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması

Annenin Öğrenim Durumu		N	X	Ss
1	Okur-yazar değil	26	3,92	,600
2	Okur-yazar	14	4,17	,463
3	İlkokul mezunu	134	4,07	,518
4	Ortaokul veya lise mezunu	46	4,37	,477
Toplam		220	4,12	,530
Tek Yönlü ANOVA F= 4,037 p= .004 p<.05				
Post hoc (LSD) analizine göre birinci ile dördüncü gruplar farklılaşmaktadır.				

Öğretmen adaylarının annelerinin öğrenim durumu ile ilgili bulgular incelendiğinde, annesi okur-yazar olmayan öğretmen adayları (3,92) ile ortaokul veya lise mezunu olan öğretmen adayları (4,37) arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir. ($p<.05$) Buna göre annesi okur-yazar olmayan öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerisinin, ortaokul veya lise mezunu olan öğretmen adaylarına göre anlamlı düzeyde düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 9: Eleştirel Düşünme Becerisinin Babanın Öğrenim Durumuna Göre Farklılaşması

Babanın Öğrenim Durumu		N	X	Ss
1	Okur-yazar	10	3,51	,345
2	İlkokul mezunu	92	4,07	,529
3	Ortaokul veya lise mezunu	78	4,20	,567
4	Yüksekokul veya fakülte mezunu	46	4,16	,452
Toplam		226	4,12	,530
Tek Yönlü ANOVA F= 2,945 p= .021 p<.05				
Post hoc (LSD) analizine göre birinci ile üçüncü gruplar farklılaşmaktadır.				

Öğretmen adaylarının babalarının öğrenim durumu ile ilgili bulgular incelendiğinde de babası okur-yazar öğretmen adayları (3,51) ile ortaokul veya lise mezunu olan öğretmen adayları (4,20) arasında anlamlı bir farklılaşma belirlenmiştir. ($p<.05$) Buna göre babası okur-yazar öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerisinin, ortaokul veya lise mezunu olan öğretmen adaylarına göre anlamlı düzeyde düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 10: Eleştirel Düşünme Becerisinin Babanın Mesleğine Göre Farklılaşması

Babanın Mesleği	N	X	Ss
1 İşçi	38	4,18	,563
2 Memur	70	4,24	,480
3 Esnaf	44	4,09	,565
4 Serbest	36	3,90	,566
5 Emekli	38	4,09	,460
Toplam	226	4,12	,530
Tek Yönlü ANOVA F= 2,683 p= .032 p<.05			
Post hoc (LSD) analizine göre ikinci ile dördüncü gruplar farklılaşmaktadır.			

Araştırmada babasının mesleği memur olan öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerisinin (4,24), babası serbest meslek sahibi olan öğretmen adaylarına (3,90) göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ve ulaşılan bu bulgu anlamlı bir farklılaşmadır. ($p<.05$) Buna göre babası memur olan öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerisinin, serbest meslek sahibi olan öğretmen adaylarına göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 11: Eleştirel Düşünme Becerisinin Aylık Ortalama Gelire Göre Farklılaşması

Aylık Ortalama Gelir	N	X	Ss
1 0-1000 TL	92	4,10	,582
2 1001-2000 TL	90	4,03	,462
3 2001-3000 TL	40	4,35	,521
Toplam	222	4,12	,530
Tek Yönlü ANOVA F= 2,650 p= .034 p<.05			
Post hoc (LSD) analizine göre ikinci ile üçüncü gruplar farklılaşmaktadır.			

Aylık ortalama gelir açısından, ailesi 1001-2000 TL gelire sahip öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerisi puanı (4,03) ile 2001-3000 TL gelire sahip öğretmen adaylarının puanı (4,35) arasında anlamlı

düzeyde bir farklılaşma tespit edilmiştir. ($p < .05$) Bu bulgu çerçevesinde ailesi aylık ortalama 2001-3000 TL gelire sahip öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerisinin, 1001-2000 TL gelire sahip öğretmen adaylarına göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 12: Eleştirel Düşünme Becerisinin Kardeş Sayısına Göre Farklılaşması

Kardeş Sayısı		N	X	Ss
1	1	10	4,03	,510
2	2	54	4,19	,494
3	3	82	4,19	,504
4	4	28	4,06	,606
5	5 ve üzeri	52	3,98	,555
Toplam		226	4,12	,530
Tek Yönlü ANOVA		F= 1,690	p= .153	p>.05

Araştırmada iki ve üç kardeşe sahip olan öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerisi puanının (4,19) diğer gruplara göre daha yüksek olduğu tespit edilmesine karşın, kardeş sayısı öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerisi üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır. ($p > .05$)

4. Sonuçlar

Araştırmada elde edilen bulgular çerçevesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme düzeyi ($X=4.12$) oldukça yüksektir.

2. Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerileri üzerinde; cinsiyet, mezun olunan okul, yaşamlarında daha uzun zaman geçirdikleri yerleşim birimi ve kardeş sayısı değişkenleri etkisiz faktörlerdir. Buna karşın; doğum yeri, memleketin bulunduğu coğrafi bölge, annenin ve babanın öğrenim durumu, babanın mesleği ve ailenin aylık ortalama geliri din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerileri üzerinde anlamlı farklılaşma oluşturmuştur.

3. Köyde doğmuş olan din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerileri, ilçede ve şehirde doğan öğretmen adaylarına göre anlamlı düzeyde düşüktür.

4. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde doğmuş olan din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerileri, diğer bölgelerde doğan öğretmen adaylarına göre daha düşüktür.

5. Annesi okur-yazar olmayan din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerileri, ortaokul veya lise mezunu olan öğretmen adaylarına göre anlamlı düzeyde düşüktür.

6. Babası okur-yazar olan din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerileri, ortaokul veya lise mezunu olan öğretmen adaylarına göre anlamlı düzeyde düşüktür.

7. Babası memur olan din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerileri, serbest meslek sahibi olan öğretmen adaylarına göre anlamlı düzeyde yüksektir.

8. Ailesi, aylık ortalama 2001-3000 TL gelire sahip olan din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerileri, 1001-2000 TL gelire sahip öğretmen adaylarına göre anlamlı düzeyde yüksektir.

5. Tartışma ve Öneriler

Eleştirel düşünme, temelde bilgiyi etkili bir biçimde elde etme, değerlendirme ve kullanma yeteneği ve eğilimine dayanır. Bu bağlamda, eleştirel düşünme, kendi düşünce süreçlerimizin bilincinde olarak, başkalarının düşünce süreçlerini göz önünde tutarak, öğrendiklerimizi uygulayarak kendimizi ve çevremizde yer alan olayları anlayabilmeyi amaç edinen aktif ve organize bir zihinsel süreçtir.²³ Araştırma çerçevesinde din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme beceri düzeyinin oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durum din kültürü ve ahlak bilgisi öğretimi adına olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir. Zira gerek ilköğretim gerekse ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretiminde öğrencilerde eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesinin hedeflendiği öğretim programlarında vurgulanan hususlardandır.²⁴ Bu bağlamda öğretmen adaylarının sahip

²³ Melek Şahinel, *Etkin Öğrenme*, Pegema Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 5.

²⁴ Bkz. MEB, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara, 2010, s. 20; MEB,

olduğu olumlu eleştirel düşünme düzeyinin din kültürü ve ahlak bilgisi öğretiminde hedeflenen eleştirel düşünme yeteneğinin öğrencilere kazandırılmasına önemli katkılar sağlayacağı ifade edilebilir.

Araştırmada cinsiyetin din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerileri üzerinde etkili bir değişken olmadığı belirlenmiştir. Bu konuda diğer araştırmalarda da benzer bulgulara ulaşılmıştır. Semerci²⁵ doktora öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmasında eleştirel düşünme ile cinsiyet arasında anlamlı bir farkın bulunmadığını ifade etmektedir. Aynı şekilde Özdemir²⁶, öğretmen adayları üzerinde yaptığı araştırmasında, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşmıştır. Kürüm²⁷ de cinsiyetin eleştirel düşünme üzerinde, alt boyutlar bağlamında, belirleyici bir etmen olmadığını araştırmasında ortaya koymaktadır. Bulgularımız ve diğer araştırma sonuçları doğrultusunda, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerileri üzerinde cinsiyet faktörünün etkili olmadığını söylemek mümkündür.

Mezun olunan ortaöğretim kurumunun da din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerileri üzerinde etkili bir değişken olmadığı araştırma kapsamında tespit edilmiştir. Benzer olarak, Çekiç²⁸ matematik öğretmeni adayları üzerinde yaptığı araştırmasında mezun olunan lise türünün öğretmen adaylarının eleştirel düşünme yetenekleri üzerinde farklılık yaratmadığını ifade etmektedir. Zayıf²⁹ çalışmasında, öğretmen adaylarının eleştirel

Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara, 2010, s. 13.

²⁵ Çetin Semerci, "Eleştirel Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesi", *Eğitim ve Bilim Dergisi*, c. 28, sayı: 127, 2003, s. 64-70.

²⁶ Soner Mehmet Özdemir, "Üniversite Öğrencilerinden Eleştirel Düşünme Becerisinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, sayı: 3, Eylül 2005.

²⁷ Dilruba Kürüm, *Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Gücü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir, 2002.

²⁸ Sevim Çekiç, *Matematik Öğretmenliği Lisans Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Gücü Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007.

²⁹ Kezban Zayıf, *Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Eğilimleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 2008.

düşünme eğilimlerinin mezun oldukları lise türüne göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna varmıştır. Çetin'in³⁰ sınıf öğretmeni adayları üzerinde yaptığı araştırmasında da eleştirel düşünme gücü ile bitirilen lise türü arasında anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, tamamlanan ortaöğretim kurumlarının öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerilerine bir katkı sağlamadığı şeklinde yorumlanabilir. Eleştirel düşünebilme becerisinin geliştirilebileceği ortamların, öğrencilerin öğretilen ve bir takım yaptırımlara maruz kalan değil, keşfeden, sorgulayan, yorumlayan, tartışan, mantık yürütebilen, kendi fikirlerini oluşturabilen, oluşturduğu fikirlerin arkasında duran, hatalarını fark edebilen ve bunları düzeltme yoluna giden, toplum içinde aktif ve katılımcı bireyler olmalarını sağlayacak ortamların olması gerekmektedir. Öğrencilerin okullarını bir öğrenme yeri olarak görmeleri ve öğrenmeyi keyifli bir eylem olarak yasayabilmeleri için, temel zihniyet dönüşümü ve bu dönüşümün aynası olabilecek okul yapıları gerekmektedir.³¹ Bu bağlamda mevcut okul yapıları ve eğitim sisteminin öğrencilerde eleştirel düşünme yeteneklerini geliştirici bir yapıya kavuşturulması ve öğretim programlarının bu çerçevede ele alınması ve eleştirel düşünce açısından güçlendirilmesi önem arz etmektedir.

Araştırmada doğum yerinin din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerileri üzerinde etkili bir değişken olduğu, köyde doğmuş olan öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerilerinin, ilçede ve şehirde doğan öğretmen adaylarına göre daha düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde doğmuş olan din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerilerinin, diğer bölgelerde doğan öğretmen adaylarına göre daha düşük olduğu ve ailesi aylık ortalama 2001-3000 TL gelire sahip olan din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerilerinin, 1001-2000 TL gelire sahip öğretmen adaylarına göre daha yüksek olduğu araştırma bulguları çerçevesinde belirlenmiştir. Doğum yeri, doğum yerinin bulunduğu coğrafi bölge ve aylık gelir değişkenleri öğretmen adaylarının sosyo-ekonomik

³⁰ Aylin Çetin, *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Eleştirel Düşünme Gücü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2008.

³¹ http://vizyon21yy.com/documan/egitim_ogretim/Egitim/Elestirel_Dusunme.pdf (13.04.2013).

düzeylerini ortaya koyan değişkenlerdir. Bu bağlamda, araştırmamızda ulaştığımız sonuçlar çerçevesinde sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerisi düzeyinin de yüksek olduğu söylenebilir. Bu konuda bazı araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Üniversite öğrencilerinin eleştirel düşünme düzeyini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yaptığı araştırmada Öztürk³², sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe eleştirel düşünme beceri düzeyinin arttığını, üniversiteden önce şehirde yaşadığını ifade edenlerin eleştirel düşünme düzeyinin diğerlerine göre daha yüksek olduğunu saptamıştır. Coşkun'un³³ deneysel çalışmasında; öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri arttıkça eleştirel düşünme seviyelerinin de arttığı ortaya çıkmıştır. Mirioğlu'nun³⁴ çalışmasında eleştirel düşünme üzerinde bireylerin sosyo-ekonomik durumlarının da etkisinin olduğu gözlenmiştir. Kaya'nın³⁵ araştırmasında öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyi ile eleştirel düşünme gücü arasında anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, Cheung ve arkadaşları³⁶ araştırmasında, aileleri üst ve orta sosyo-ekonomik düzeyde olan öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimlerinin, aileleri alt sosyo-ekonomik düzeyde olan öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimlerine göre anlamlı bir düzeyde yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır. Bulgularımız ve diğer araştırma sonuçları, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan öğrencilerin eleştirel düşünme gücünün daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Çocukluk döneminden başlayarak karşılaşılan durumlar bireyin düşünceleri üzerinde etkili olmaktadır. Bireye verilen mesajlar bazen düşünceleri olumlu yönde etkilese de bazen olumsuz

³² Nezaket Öztürk, *Hemşirelik Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Düzeyleri ve Eleştirel Düşünmeyi Etkileyen Faktörler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas, 2006.

³³ Satı Dil Coşkun, *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Düzeyleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001.

³⁴ Meryem Mirioğlu, *The Relationship Between Proficiency in a Foreign Language and Critical Thinking Skills*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2002.

³⁵ Hülya Kaya, *Üniversite Öğrencilerinde Eleştirel Akıl Yürütme Gücü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1997.

³⁶ Jacky Chau-kiu Cheung, "Critical Thinking Among University Students: Does The Family Background Matter?", *College Student Journal*, 35 (4), s. 577-598.

etkileyebilmektedir. Ailesel faktörler, çevrenin tepkileri, sosyo-ekonomik durum, inanışlar, deneyimler, eğitim durumu gibi pek çok faktör düşünme sürecini etkilemektedir.³⁷ Çalışmamızda sosyo-ekonomik düzeyin din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerilerine etki eden önemli bir etken olduğunun ortaya çıkması, bu etkenin eleştirel düşünme açısından değerlendirilmesini gerektirmektedir. Sosyo-ekonomik düzey, toplumsal yapı içinde belirli gruplar ile ilgili birçok veri elde etmemizi sağlar. Alt grup sosyo-ekonomik düzey içinde bulunan aileler daha muhafazakâr, kapalı ve katı tutumlu aile özelliği gösterebilmektedir.³⁸ Raths, Wasserman, Jonas ve Rothstein'e göre bireylerin eleştirel düşünebilmelerini olumsuz olarak etkileyen etmenler arasında; bireyin ailesine ve çevresine aşırı bağımlı olması, katı tutumlu bir birey olarak yetiştirilmiş olması, bireyin çevresinin etkisiyle dogmatik düşünce sistemine sahip olması, bireyin çevreden gelen etmenler nedeniyle yeterince kavram geliştirmemiş olması, başkalarının genellikle bireyin yerine düşünüp karar veriyor olması gibi nedenler sayılmaktadır.³⁹ Bu ve benzeri olumsuz etkenler, alt grup sosyo-ekonomik düzey ailelerde yetişmiş çocukların eleştirel düşünme becerilerindeki yetersiz durumu açıklar niteliktedir.

Diğer taraftan araştırmada annesi ve babası okur-yazar olmayan din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerilerinin, ortaokul veya lise mezunu olan öğretmen adaylarına göre daha düşük olduğu ve babası memur olan öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerilerinin, serbest meslek sahibi olan öğretmen adaylarına göre daha yüksek olduğu da tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının ebeveynlerinin eğitim düzeylerinin eleştirel düşünme üzerindeki etkisi farklı araştırmalarda da incelenmiştir. Örneğin, Kürüm'ün⁴⁰ çalışmasında öğretmen adaylarının eleştirel düşünme gücünün anne-

³⁷ Öznur Sarıoğlu, *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Araştırma Ve Uygulama Hastanesinde Çalışan Yoğun Bakım ve Servis Hemşirelerinin Eleştirel Düşünme Eğilimlerinin Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bursa, 1997, s. 20.

³⁸ Halil İbrahim Bahar, *Sosyoloji*, Usak Yayınları, 3. bs., Ankara, 2009, s. 109.

³⁹ Kazancı, *Eğitimde Eleştirel Düşünme ve Öğretimi*, s. 48-49.

⁴⁰ Kürüm, *Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Gücü*.

babanın eğitim düzeyi ile birlikte yükseldiği belirlenmiştir. Ekinci'nin⁴¹ araştırmasında ise ebeveynlerinin eğitim düzeyi okur-yazar olmayanların eleştirel düşünme yetenekleri, "ilkokul", "lise" ve "üniversite" olanlara göre daha düşük olduğu bulunmuştur. Bu çerçevede anne ve babanın eğitim seviyesi ve mesleğinin bireylerin eleştirel düşünme becerisinin gelişmesini etkilediği dile getirilebilir. Bu durum ise eğitim seviyesi yüksek olan ailelerin çocuklarına daha özgür düşünebildikleri, soru ve sorunlara karşı eleştirel yaklaşabildikleri bir ortam hazırladıkları ile yorumlanabilir. Bu konuda toplumda eleştirel düşünen kişilerin istenmediği önyargısına sahip olmayan, çocuklarını katı bir tutumla yetiştirmeyen ve çocuklarının kendi kararlarını almalarına imkân sağlayan ailelerin bireylerin eleştirel düşünme becerileri üzerinde olumlu etki yaptığı ifade edilmektedir.⁴²

Araştırma sonunda ulaşılan sonuçlar çerçevesinde şu öneriler getirilebilir:

1. Araştırmada küçük yerleşim birimlerinde ve ülkemizin az gelişmiş bölgelerinde öğrenim görmüş öğretmen adayları ile sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerden gelen öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerilerinin yetersiz olduğunun belirlenmesi sebebiyle bu öğretmen adayları için eleştirel düşünme eğitimleri planlanmalıdır. Bu eğitimlerde; farklı düşüncelere ve düşünelere açık olma, hazır bilgiler karşısında bunları eleştirel olarak değerlendirebilme ve öğrencilerin kendileri adına doğru kararlar alabilmelerinin önemi üzerinde durulmalıdır.

2. Araştırmada ayrıca, ebeveynlerinin eğitim düzeyleri düşük öğretmen adaylarının da eleştirel düşünme güçlerinin zayıf olduğunun tespit edilmesi nedeniyle, bu tür aileler için eleştirel düşünme eğitim olanakları sağlanmalıdır. Bu noktada ailelere çocuklarını dinlemeleri, onların düşüncelerini önemsemeleri, çocuklarını katı bir tutumla yetiştirmemeleri, çocukları yerine karar vermekten kaçınmaları ve

⁴¹ Öznur Ekinci, *Öğretmen Adaylarının Empatik ve Eleştirel Düşünme Eğilimlerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Adana, 2009.

⁴² Nihan Hazer, *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Eleştirel Düşünme Yeterlilik Düzeyleri (Malatya İli Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ, 2011, s. 59.

çocukları ile ortak kararlar almaya alışmaları konularında destekler verilmelidir.

Kaynakça

- Akinoğlu, Orhan, *Eleştirel Düşünme Becerilerini Temel Alan Fen Bilgisi Öğretiminin Öğrenme Ürünlerine Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001.
- Arık, Alev, *Yaratıcılık*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- Bahar, Halil İbrahim, *Sosyoloji*, Usak Yayınları, 3. bs., Ankara, 2009.
- Cheung, Jacky Chau-kiu, "Critical Thinking Among University Students: Does The Family Background Matter?", *College Student Journal*, 35 (4), s. 577-598.
- Coşkun, Dil Satı, *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Düzeyleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001.
- Cüceloğlu, Doğan, *İyi Düşün Doğru Karar Ver*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- Çekiç, Sevim, *Matematik Öğretmenliği Lisans Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Gücü Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007.
- Çetin, Aysin, *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Eleştirel Düşünme Gücü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2008.
- Çıkrıkçı Demirtaşlı, Nükhet, "Eleştirel Düşünme: Bir Ölçme Aracı ve Bir Araştırma", 3. *Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*, Çukurova Üniversitesi, 1996.
- Demirel, Özcan, *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, PegemA Yayıncılık, Ankara, 1999.
- Ekinci, Öznur, *Öğretmen Adaylarının Empatik ve Eleştirel Düşünme Eğilimlerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Adana, 2009.
- Ertürk, Selahattin, *Eğitimde Program Geliştirme*, Yelkentepe Yay., Ankara, 1997.
- Hazer, Nihan, *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Eleştirel Düşünme Yeterlilik Düzeyleri (Malatya İli Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ, 2011.
- http://vizyon21yy.com/documan/egitim_ogretim/Egitim/Elestirel_Dusunme.pdf (13.04.2013).
- Kaya, Hülya, *Üniversite Öğrencilerinde Eleştirel Akıl Yürütme Gücü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1997.
- Kazancı, Osman, *Eğitimde Eleştirici Düşünme ve Öğretimi*, Kazancı Hukuk Yayınları, Ankara, 1989.

- _____, *Lise Programlarının Eleştirel Düşünme Gücünün Gelişmesindeki Rolü*, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1979.
- Kökdemir, Doğan, *Belirsizlik Durumlarında Karar Verme ve Problem Çözme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003.
- Köknel, Özcan, *Akıl ile Düşünce Gücü*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Kürüm, Dilruba, *Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Gücü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir, 2002.
- MEB, *Öğretmen Yeterlikleri*, MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2002.
- MEB, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara, 2010.
- MEB, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*, Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara, 2010.
- Mirioğlu, Meryem, *The Relationship Between Proficiency in a Foreign Language and Critical Thinking Skills*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2002.
- Özdemir, Soner Mehmet, "Üniversite Öğrencilerinden Eleştirel Düşünme Becerisinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, sayı: 3, Eylül 2005.
- Özden, Yüksel, *Öğrenme ve Öğretme*, Pegema Yay., Ankara, 2000.
- Öztürk, Nezaket, *Hemşirelik Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Düzeyleri ve Eleştirel Düşünmeyi Etkileyen Faktörler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas, 2006.
- Sanoğlu, Öznur, *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Araştırma ve Uygulama Hastanesinde Çalışan Yoğun Bakım ve Servis Hemşirelerinin Eleştirel Düşünme Eğilimlerinin Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bursa, 1997.
- Semerci, Nuriye, *Kritik Düşünmenin Mikro Öğretim Dersinde Eleştirel Becerisini Geliştirmeye Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 1999.
- Semerci, Çetin, "Eleştirel Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesi", *Eğitim ve Bilim Dergisi*, c. 28, sayı: 127, 2003, s. 64-70.
- Şahinel, Melek, *Etkin Öğrenme*, Pegema Yayıncılık, Ankara, 2003.
- Torun, Nimet, *Fen ve Teknoloji Öğretmenlerinin Eleştirel Düşünme Eğilimleri ile Duyusal Zekâ Düzeyleri Arasındaki İlişki*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2011.
- Türkçe Sözlük*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993.
- Uysal, Ahmet, *Sosyal Bilimler Öğretim Yöntemlerinin Eleştirel Düşünme Gücünün Geliştirilmesindeki Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1998.

46 | Abdulkadir ÇEKİN

Varış, Fatma, *Eğitimde Program Geliştirme*, Alkım Yay., Ankara, 1996.

Yıldırım, Cemal, "Eleştirel Düşünme", *Bilim ve Ütopya Dergisi*, Kasım Sayısı, 1996.

Zayıf, Kezban, *Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Eğilimleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 2008.